

NØVN

André Niclasen

(1938-2013) nøkur orð um hann –

André andaðist tann 1. nov. 2013, og hann hevði verið 76, 4. januar í ár. Tríggir menn, sum kendu hann væl, hava – tó so ymiskir í hugi og hami – skrivað virðilig minningarorð um André. Hesir eru: Rolf Guttesen, Virgar Dalsgaard og Høgni Hoydal. Onnur hava borið honum alt gott á teim sosialu miðlunum, sum ein framúr málærara á studenta- og handilsskúlum. Og tøkk fá tey øll fyri tað.

Rolf lýsir hann sum politiskt vinstrahallan. Virgar sum orðkringan sosialdemokrat, og Høgni sum ein kulturradikalan. Nakað er vituliga um tað, ið teir bera fram. Men kanska er har ein feril av liðhalli í teirra eygleiðingum, hetta at gera eina dygd úr teim virðum, ið ein sjálvur hámetir. Hetta sum vit - so ella so - helst øll hava lyndi til. Tú livir í tíðini og metir út frá henni. So kanska er einki forgjört í, at eg leggi nøkur orð afturat, oguttan at skáka omanfyri nevndu áskoðanir.

Úr Sørvági til Klaksvíkar

Vit fluttu úr Sørvági til Klaksvíkar í apríl 1942. Tí Vágoyggin var hernaðarlíga mestsum avbyrgd. Pápi førði haðani norðuri fyrst “Thor” og síðani “Polarstjørnuna” undir øllum krígunum við ísfiski til bretska markedið. Vit vóru sjeystskkin, og tætt var millum André og meg og tí so nær tengdir í uppvøkstrinum. André var stillur, tolin og inntontkur, sum tó tók orðið við fynd longu sum barn millum tey vaksnu. Gamal í ondini, varð sagt. Vit løsu alt, sum fyri var av bløðum og bókum, og vitjaðu stóðugt á bókasavnið í bygðini, sum John Reid Bjartalíð tók stig til fyrst í 1950unum.

André var tíðliga politiskt vaktur. Sera tjóðskaparsinnaður og seinni at finna ytst á vinstravonginum. Eftir realprógv í 1954 tókst hann við fyrifallandi arbeiði, so sum lossing, á tunnavirki, í handli og hevði handil sjálvur saman við øðrum eitt skifti. Í 1958 fór hann á studentaskúla í Havn og leyk prógv 2 ár seinni. Hesa tíðina var hann virkin á blaðnum 14. Septembar.

Hann var eitt ár vikarur á Giljanesi, og fór síðani niður at lesa. Fyrst eitt skifti søgu, men bleiv í 1960 cand. mag. í russiskum (hann las tvey ár í Moskva) og týskum við

Københavns Universitet - bæði heimsmál.

Tíðarinnar spor

Tíðirnar í 50unum vóru hóp-isleysar. Skuggin frá seinna heimskríggi hekk enn ófrættakendur. Um danskir politiskir myndugleikar onkursvegna vóru lotir og/ella høvdu samvitskubít yvir tann fýrða samstarvspolitikkinn við týska hersetingarvaldið undir krígunum - tað ber til at hugsa sær.

So kanska tí hekk har ein innibyrgd langtan í huga teirra eftir at seta nøkur rættarlígg stig í verk – ja, hví so ikki ímóti teim minni mentu – tí at revsa fólkavaldar politikarar - og tað betra slagið annars – tað er altíð verri at svølgja.

Føroyingar høvdu tá í 5-6 ár verið leysir av danskari yvirvöld og stevndu við áráði móti sjálvræði. Og, alt annað líka, so varð uppdragið á sjálvstýrisleiðini ikki nógv væl fyríreikað, og úrslitið bleiv hareftir.

Ísland var endaliga gloppið dønnum av hondum undir krígunum, so onnur politisk afturstig á norðurlandið var ikki nakar ynskidreymur fyri danir.

Læknastríðið

Ein tjóðskaparsinnað og læknaliga illa hagreidd fiskivinnubygð – eins og eystursíðan av Eysturoy og hinar Norðuroyggjar við – blivu onkursvegna til eitt hent høvi fyrir revsingarhugi maktarmanna.

Høvið kom sum í tørvi frá “Den almindelige danske Lægeforening”. Ein fámæltur og avhildin danskur lækni, sum læknamyndugleikar landsins sjálvir høvdu beint til bygdar úr Havn í 1951 (hann var lækni í Føroyum frá 1948-1955), hann skuldi nú dattliga revsast fyrir okkurt hissini bekl í ungdóminum.

Læknin Olaf Halvorsen (1913-1993) bleiv sum ungur lesandi limur í Danmarks Nationalsocialistiske Arbejderparti (DNSAP) og hevði - sum so mangur annar - í millumkrígsárunum havt samhug við týskum áráði frá 1938 og fram til Danmark varð hersett í 1940. Átøkur so mongum øðrum, sum t.d. frá Th. Stauning, sjálvum (1873-1943), E. Scavenius (1877-1962) og líka til heiðursmannin Kaj Munk (1998-1944). Og Halvorsen skuldi nú fyrir henda limaskap rinda í bót

eina upphædd til stóddar, ja heilar: 601 krónur og 50 oyru til læknafelagið (!).

Læknar og meginreglur

Fleiri buðu sær til at gjalda bótina, men Halvorsen noktaði prinsippfastur fyrir hesum, tí hetta kundi vituliga tolkast til, at hann hevði gjørt onkra misgerð. Hann var vanur at taka við lívinum, soleiðis sum tað varð.

Hann misti pápan sum 2 ára gamal, mammuna 3 ár seinni og abban 14 ára gamal. Hann visti sum øll onnur, at rættarskipan landsins mól á kúluni, har ið øll tey ráðandi lógu væl í lívd.

Hetta annars virða danska læknafelagið “steig her í karakter” sum dómandi myndugleiki í ørsmáum skóm. Og rendi Halvorsen úr læknafelagnum. Meðan allir aðrir myndugleikar dansaðu við eftir teirra lótum.

Ríkisins politisku maktarmenn sendu fyrst “Hunda-skipið” “Parkeston” við 50 harðvandum politistum og glepsandi sjefarhundum á revsingarferð higar til lands. Hetta bleiv ein total fiasko.

Men síðani komu næsta herðnaðarherðindi og við enn sterkari lúti - eitt alvápnað herskip “Rolf Krake” stevndi við villum veipandi, lóddum kanónum inn eftir vágini í sept. 1955 – danskar kanónir høvdu tá ikki verið avdúkaðar síðani danir taptu í slagnum við Helgoland í 1864 – (!).

Alt fyrir hesar sekshundrað og eina krónu og hálvtrýss oyru í bót (!). Ei undur í, at vit

ungu tá spurdu: “Jamen, hvat hendir her?”

Rættarlígg stig

Nakað frammanundan, at herskipið rundaði Klakkin, hevði tann komandi forsætisráðharrin Viggo Kampmann (1910-1976) verið beittur til bygdar sum ein hóskandi, hótandi “diplomatur”, og fekk hann hol á manngarðin og avbyrgingina av vágni.

Kampman var helst tann rætti maðurin til hesa atgerð. Rættiliga begávaður og javnaðarmaður, men psykiskt sjúkur (manio-depressivur) av og á øll tey 20 árin - bæði sum figgjar-málaráðharri (1953-60) og forsætismálaráðharri (1960-62). Hesi árin kundi hann í dagar og vikur túra maniskur runt í náttarlívi høvuðsstaðarins til sorg og skomm fyrir familju sína og svik móti tí stjórnarleysa “- det yndige land, som er Frejas sal”. Tí tá ið hetta lagi var á honum, varð hann: “Heimsmeistarinn - sum kundi, náddi, toldi og visti alt!” (Sí m.a. Helge Hjortdal: Tre Røde Konger, s.162-171).

Læknar uttan mörk -?

At ein lógliga settur “akademiskur handverkari” - tí flestu læknar eru væl ikki annað enn tað í sínum bestu hvítu kitlum og við sínum menniskjaligu dygdum, feilum og fólum - skuldi við afturvirkandi gildi verða orsök til tilfikt láturligt ragnarok. Var tað ikki eitt himmalrópandi talentloysi?

Jú, gamaní, og satt er tað. Feilir vórðu gjørdir frá

báðum síðum (og søgan vísir ferð eftir ferð, at eingin kann stýra einum fólksligum uppreistri, m.a. Spartacus, Vinegar Hill og Paramatta, men alræstu feilirnar her komu frá teim ráðandi embætismonnunum og politikarunum. Hetta var í seinnu helvt av 20indu øld. Frá hesum tænarum fólksins - sum teimum eyðmjúkliga dæmar at nevna seg upp undir val, hesir, sum her hildu so sviðandi hánt um fólksins lívshóttandi tørv.

Lokabrogd rættarins

Sigursæla krígsskipið lá bundið við bryggju. Her mátti David, lítli tapa fyrir Goliat. Og úrslitið – móti fólksins ærliga og einfalda ynski um hjálp

– varð, at Olaf Halvorsen mátti fara av bygðini - við alla. Tann vitugi friðarmaðurin Fischer Heinesen fór í Skansan, og eitt tilvildarligt úrval av monnum (14 stk.) fóru í styttri tíðarskeið sama veg.

Alt eftir eina rættarviðgerð, sum úr enda í annan var ein glantrileikur. (So sum at avhoyra ómyndug, uttan at fedrarnir vistu av.) Hesir sjálvklóku umboðsmenn rættarins, ið enn ikki ána, hvørjir teir vóru, sum sprongdi eitt nú: Havnarskrivstovuna, Bankan og gomlu Innistovu – hóast vit (ið ikki vóru við til hetta) vistu frá hesum at siga - helst sama kvøldið - ja, go’morin!!!

Helst tey gløggastu orðini um læknastríðið eru eftirsíðan søgd av Jóngerð Purkhús, fyrrv. landsstýrskvinnu í einari útvarpssamrøðu, tá ið hon varð spurð um sína meining um málið - og hon visti, hvat ið hon talaði um - sáttliga svar hennara var hetta: ” Har dugdu teir ráðandi myndugleikarnir illa at finna loysnir!”

Tey ungu í 60’unum

Meginskald viðinga Chr. Matras lýsir í einari yrking hvørjar “halgidómar”, sum tey ung fingi við sær úr heimbygðini - og víðari út í lívið - og út í heim.

Lesandi ungdómur tá á døgum kom at vaksa upp og liva undir sperdum politiskum korum. Sjóvinnubankin rillaði í 50unum. Hundræðtals kvinnur og menn fóru til Íslands í vinnu. Fremstu politikararnir á frælsisveinginum: Thorstein Petersen og Erlendur Patursson blivu dømdir í geglið.

USA – sum tvær ferðir í somu øld mátti roynast upp-ruddarin í vitleysu mentanarborgini Europa – bleiv til høvuðsbeistið í Vietnam og Miðeystri. Sovjet knasaði hvørja frælsisvón í Mið-Europa. Og ikki nokk við tí -

Seinni fylgdu meldurin við naivum krav- og friðargongum fyrir politiskum totaliterum utopi (ella bara idioti?), sveiggjandi, syngjandi mótmælis- og blomsturbørn, alrahanda rúsevni og fjar-eysturlendskur Guru-religiøsúr rúsur (Make Love, Not Children!) o.s.fr. - eitt díki har mong ung og eldri smokkaðu í. (Tó, tann sum er reinur).

Málkønur og einspennari Sum 14 ára gamal skrivaði André ein feilfrián frístil upp á uml. 10 síður undir heitinum: “Befolkningens kranke skæbne med egoistiske statsoverhoveder i høj-sædet”, og sum hann fekk nógv rós fyrir. Men - merkiligt - sum hetta temaið kom at forfylgja lívsleið hansara?

André helti til ta áskoðanina, at meirilutin hevur altíð órætt – mótmegis teim minni mentu. Ja, nakað soleiðis. Tí tá ið hann var í Russlandi og las, spurdi hann tey politiskt korrektu har mangar kritiskar spurningar. Og tí vakti tað undran, tá ið tað stóð í Isvestia ella Pravda, at nú hevði enn eitt land afturat: Føroyar fingið tað “Kommunistiska Manifestið” eftir Marx og Engels á prenti, og týtt til føroyskt av André Niclasen. Tí har hildu tey hann vera ið so politiskt and-sagnarligan.

Eisini var André á gátt hjá teirri “Felags kristnu registreraðu samkomuni” í Moskva, sum eg heitti á hann at vitja. Og hann læt væl at. Har var góður sangur og talur, og frá teim uttan fyrir fekk hann at vita, at hesi kristnu vóru góðir og friðarligir samfelagsborgarar. Ein kemur her beinanvegin at hugsa um Aljosjka, tann kristna mannin í fangaleguni Gulag, í “En dag i Ivan Denisovits liv” eftir Alexandr Solsjenitsyn.

André kundi vera hvass-orðaður politiskt mótmegis teim kristnu um lond og her heima við, men eisini mótmegis teimum, ið hann metti, sum sínar grunnu “partamenn”. Sum t.d. kemur til kennar í tí argandi greinini: “Loðin atsókn”, sum stóð í Dimmalætting (haldi eg tað